

Bilime Doğru

Düşünme kabiliyetini geliştirmeye başladığından beri, insanın yapmak veya elde etmek istediği şeylerin, gittikçe artan bir çeşitlilikle, sınır tanımaz bir şekilde çoğaldığı görülür. Gerçekten başarabildikleri insan için yetersiz; çünkü hepsi doğanın değişmez kurallarıyla sınırlı. Halbuki insan düşünürken, düşünmesini sağlayan biyolojik yapının da aynı kurallara uyduğunun farkında değildir; düşüncede hiçbir sınır tanımaz. Geleceğini bilmek ve düzenlemek, doğanın işleyişinde söz sahibi olmak, hattâ geçmişi değiştirmek, onun için mümkün olmalıdır. Yaşama içgüdüğü o kadar kuvvetlidir ki, bunları istemek

ve olacağına inanmak zorundadır. Ama, tarihinde pek çok yanlışlar tattıktan sonra bir zaman geldi, gelecekteki yanlışlarını azaltabilmek için, sonradan bilim diyeceği bir sistemi de düşünebileceğinin farkına vardı, ve onu geliştirmeye başladı. Sonra da gördü ki, bu sistem artık önleyemeyeceği bir şekilde gittikçe hızlanarak, inanılmaz bir güvenilirliğe, bir çeşit kristalleşmeye doğru yol alıyor. Ne gariptir ki, bilimin getirdiklerine ve getireceklerine ayak uydurabilmek için, genetik yapısının değişimi yeterince hızlı görünmüyor.

(A) Yıldız haritanızda Mars ikinci evde ve Koç burcunda... Güçlü ve yaratıcı davranışlarınız için, Mars'ın Koç burcuna 60 derece ve bunun katları kadar açı yapan mesafelerde bulunduğu zamanları kollayın. 45 derece ve katları açılarda ise, davranışlarınız ters, güçsüz, sert ve hatâlı olacaktır. Ayrıca, para evi olan ikinci ev hiç umulmadık masraflara neden olur. Yani bu parayı harcamak kaderinizde vardır; bu tesir geldiği anda, satınalma hırsı ve arzusu ortaya çıkar, ve bu harcamayı yaparsınız... Sağlık evinde sert bir yıldız varsa, güçlü yıldız transiteri etkisiyle bir hastalık ortaya çıkar... Böyle bir durum yoksa sağlıklı

bir yaşam sürecektir... Bilebildiğimiz kadarıyla, yıldız haritamızdaki veriler alinyamızdır. (İnternet'ten özet.)

(B) - Genç görümlü, pürüzsüz bir yüzünüz var; bu biyoenerjinizden mi kaynaklanıyor?

- Bende biyoenerji yoğunluğu çok fazla. Bu enerjinin yeterli olmadığı kimselerdeki yüz kırışıklıklarını, masajla enerjimi vererek gideriyorum. Ciddi sağlık sorunlarına (kanser!) devâ bulamayanlar da bana geliyor. İğnesiz akupunkturla ve kendi yaptığım doğal ilaçlarla tedavi ediyorum. Telepati de var bende.

- Doğada biyoenerji gibi, telepati gibi henüz açıklayamadığımız bazı

gizlerin olduğunu biliyoruz. Programımızda her zaman gücünü savunduğumuz, herşeyin önünde saydığımız bilimin, böyle sırlara da eğilmesi gerektiğini düşünüyoruz; açıklık getireceğini umuyoruz. (TRT 2, bir akşam programından özet.)

(C) Satürn'ü 18 uydusu ve halkalarıyla birlikte 4 yıl incelemek amacıyla, uzay aracı Cassini 15 Ekim 1997'de fırlatıldı. 30 Nisan 1998'de Venüs'ün yakınından geçerken, onun çekim kuvvetinden yararlanarak hız kazandı. Aynı şeyi 29 Haziran'da bir kere daha yaptıktan sonra, şimdi Dünya'ya yaklaşıyor. Önümüzdeki 25 Ağustos'ta 800 km açığımızdan geçerken Dün-

ya'nın, 8 Ocak 2001'de de Jüpiter'in yakın kütleşkim alanlarında son kez hızlandıktan sonra, 10 Temmuz 2004'te Satürn çevresinde izleyeceği 70 farklı yörüngenin ilkinde girmeye başlayacak. 6 Aralık 2004'te, birlikte götürdüğü Huygens sondasını, Satürn'ün en büyük uydusu Titan'a indirecek. (Ç. Sunay; Bilim ve Teknik, Kasım 1997, Aralık 1998 sayılarından özet.)

Yukarıdaki paragraflardan ilk ikisi, her gün karşılaştığımız, ilğimizi çeken, hattâ âdeta tir-

yakisi olduğumuz medya sağanağı arasından, üçüncüsü ise, okumak için nedense pek vakit ayıramadığımız, modern bilim ve teknoloji ile ilgili haberlerden seçilmiş örnekler. Seçimlerdeki amaç, inandırıcılık, güvenilirlik, ve etki açılarından bu tür haberler arasında olabilecek farkları belirginleştirmek. Bu amaca belki daha iyi hizmet edebilecek başka pek çok örnek bulabilirsiniz. Üç ifadenin ortak denilebilecek yanı, herbirinin, bazı ön bilgiler verdikten sonra, ileriye dönük tahminlerde bulunmaları; yani bir tür falcılık yapmaları. (A), doğumunuza ilişkin bilgilerden yararlanarak size, genel olarak nasıl bir insan olduğunuzu, nelerden kaçınmanız gerektiğini, nelerin elinizde olduğunu söylüyor. Bazı çelişkiler taşıyor olsa da, alinyazısı, kader gibi çarpıcı kelimeler kullanarak, değişmezlik, inandırıcılık sağlama gayretinde. (B)'de iki hanım, ağızbirliğiyle ve görüntülerinin desteğiyle, "biyoenerji" diye adlandırdıkları bir "güç"ün (ve telepatinin) gerçekliğine bizi inandırarak, bu güce sahip kişilerin (şi-

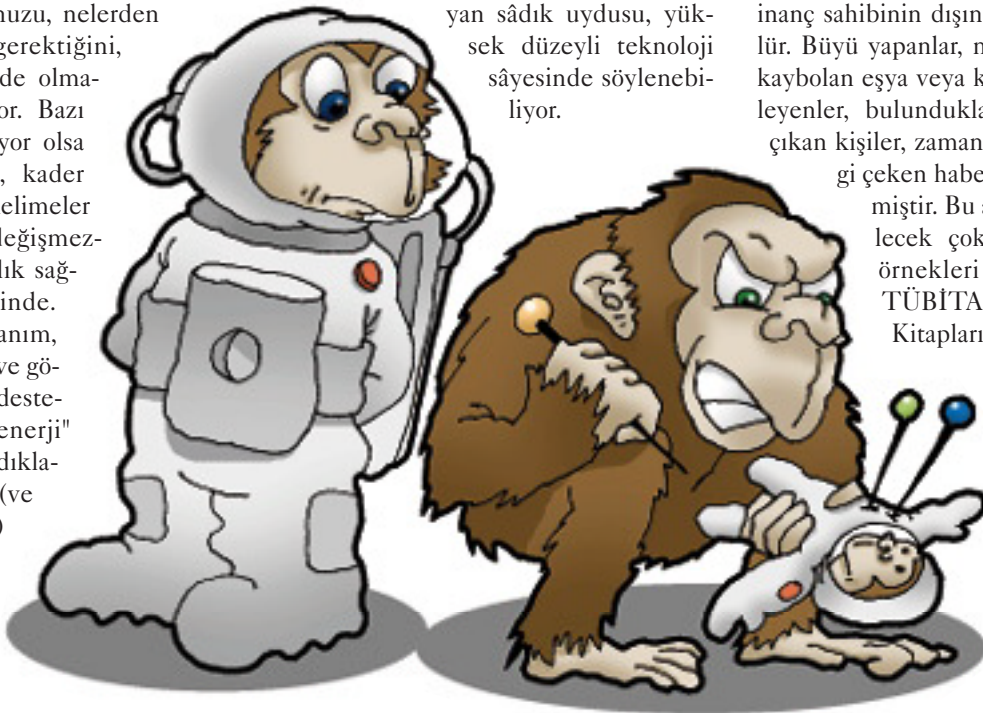
facıların!) neler yapabileceğini anlatmaya çalışıyorlar. Bilime de göz kırpmayı ihmâl etmedikleri için, söylediklerinin inandırıcılığından emin görünüyorlar. (C)'de ise, çoğu kişiye soğuk ve sıkıcı gelse de, uzayın keşfi çabasında başarılı olmuş olan bazı gerçeklerden söz ediliyor, ve beş yıl ileriye kadar uzanan bazı kehanetlerde bulunuyor. Bilimi ne kadar kuru, duygu ve şiirsellikten yoksun bulursanız bulun, ona dayanarak geçmiş ve gelecek için bütün söylenenler, bilimin ve onun peşini asla bırakmayan sâdık uydusu, yüksek düzeyli teknoloji sayesinde söylenebilir.

İnandırıcı mı Kandırıcı mı?

Sizce bu üç örnekten hangisi daha inandırıcı? Daha güvenilir? Bahse girmeniz istenseydi, hangi ifadenin vücut bulduğu, şekillendiği mecrada yapılan kehanetlere oynardınız? Veya, hayatınızın, hattâ sağlığınızla ilgili basit bir kaygınızın, yapılan kehanetin doğruluğuna-yanlışlığına bağlılığı söz konusu olsaydı, hangi tür kehanet size daha ciddi, inanılır gelirdi? Cevaplarınızın kişisel sosyal, kültürel, ve psikolojik yapınızın bütününe bağlı olacağı açık. Benzer sorularla hangi bağlamda, hangi ortamda karşılaştığınız da vereceğiniz cevabı etkileyebilir.

İnanmak genellikle güvenmeyi de beraberinde getirir. Bazen de güvenme ihtiyacı inanmaya zorlayabilir insanı. Sizin için çok önemli bir olumsuz durumu önleyecek, değiştirecek bir çare yoksa, veya olduğuna dair bir belirti görünmüyorsa, önerilen herhangi bir yolun çare olabileceğine sıcak bakmaya başlar, belki daha da ileri giderek, inancınızın kuvvetiyle önerilen yolun işe yarama olasılığının artacağına da inanırsınız. İnanç insanın ruhsal sağlığı, dolayısıyla bedensel sağlığı ile olan içsel etkileşimini yok saymak, önemsememek mümkün değil. Fakat çoğu zaman bu etkileşim alanının, inanç sahibinin dışına taşırıldığı görülür. Büyü yapanlar, nazar değdirener, kaybolan eşya veya kişinin yerini söyleyenler, buldukları yerde yangın çıkan kişiler, zaman zaman büyük ilgi çeken haber konuları olagelmıştır. Bu alanda rastlanabilecek çok zengin, çarpıcı örnekleri Carl Sagan'ın TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları serisinde yayımlanan son kitabında bulmak mümkün.

Verilen üç örneği, bilimsel bir temele dayalı olup olmama açısından karşılaştırsak, ifadeleri ne kadar

bilimsel olma izlenimi verirse versin, ilk ikisi ile sonuncu arasında çok büyük fark var. Ne yıldızlara bağlı kehanetlerin, ne de vaadedilen biyoenerjili tedavinin gerçekleşme ümidi, bazı "talihli" rastlantıların biraraya gelme olasılığından daha fazla gerçekçi bir temele dayandırılmaz. Ne var ki, rastlantılar başarıyı sağladığı zaman, iddia sahibince bu talihlilik değil, bir ispat olarak kullanılır; ama başarısız denemelerin sözü dahi edilmez. Halbuki, Cassini örneğinde olacağı söylenen buluşma ve operasyonların gerçekleşme ihtimali, olabilecek "talihli" rastlantıların üstüste gelme ihtimalleri hesaba katılsa bile, gine de ötekilerden çok yüksek. Projeye milyonlarca dolar harcanmasına izin verilirken, çok hassas, ayrıntılı bilimsel teori ve hesaplara değil de, "denenmiş" bazı falcıların sözü-

ne dayanılmış olmasını düşünebilir miyiz? Mümkün değil! Aracın milyarlarca kilometre uzağa, içinde insan olmadan nasıl gidebildiğini, bu kadar uzaktayken bile nasıl kontrol edilebildiğini, nasıl olup da Jüpiter'e kazara düşmek yerine, onun çekimiyle hızlanabileceğini bilmiyor, anlatılsa da anlamıyor olabiliriz. Hattâ bunlar bazı inançlarımızla çelişkili görünebilir. Ama buna benzer pek çok kehanetin, bazı talihli yanılma ve kazalar olmuş olsa da, eninde sonunda doğru çıktığını gördük. Neil Armstrong'un Ay aracının son basamağındaki sözlerinin bir Spielberg senaryosu olmadığından eminsek, Cassini'nin Aralık 2004'te Huygens'i Titan'a indireceği üzerine de bugünden bahse tutuşabiliriz.

İlk iki örneğin her ikisinin de, gerek açıklamaları, gerekse vaadettikleri sonuçlar bilimin dışında. Yalnız, aralarında, önerdikleri neden-sonuç ilişkisinin alışkanlıklarımıza yakınlığı ve nedenle sonucun birbirine yakınlık derecesi bakımından fark var: Biyoenerji daha etkileyici görünüyor. Astrolojik tahminler ve diğer fallar bize biraz fazla belirsiz, dolaylı gibi görünebilir; çoğu zaman onların vakit geçirme ve fantazi hammaddesi olarak değeri ağır basar. Ama ekranda canlı olarak gördüğümüz kişi, karizması, kendine

güvenli görünüşü, ve tatlı diliyle daha dolaysız, inandırıcı etki yapar. Kendisinde yoğun olarak bulunduğunu iddia ettiği biyoenerjinin, pekâlâ elektrik enerjisi, manyetik enerji, biyokütle (kimyasal) enerjisi gibi, temelini anlamasak da var olduğunu bildiğimiz enerji çeşitlerinden biri olabileceğini düşünürüz. Üstelik bu enerjiyi, doku olarak hemen kullanabildiğini, başkalarına verebildiğini söylemektedir. Her nedense zaten zaman zaman rahatımızı kaçıran bilimin, bir kez daha, böyle egzotik, yüksek anlamlı, olağüstü bir gücü açıklamaktan âciz kaldığı fikri bize haz verir. Bilimadamlarının, kendi icadettiklerinden başka şeylere inanmayan, dar kafalı yaratıklar olduğunu düşünürüz. Böyle düşünmemizi haklı gösterecek deneyimler de, ne yazık ki, pek seyrek değildir. Burada içine düşülen hatâ, bilimadamlarının da yanılabilceğini, hattâ bazen

bilimsiz sözler sarfedebileceğini kabul etmemek, bilimi bilimadamları ile karıştırıp, adetâ özdeşleştirmektir. Bilimadamları da, herkes gibi, içinde yetiştikleri, ait oldukları topluluğun, onun kültürünün izlerini taşırlar; ve zaman zaman bunun belirtmelerini gösterirler.

Bu tür bilimsel olmayan inanışların, artık bilime güvenmeye başlayan bir toplumda hâlâ görülüyor olması şaşırtıcı gelebilir. Ama bugün, bilim ve teknolojiye ileri olanlar da dahil olmak üzere, dünyadaki bütün toplumlarda hâlâ pek çok insan, tek veya gruplar hâlinde, bilim dışı vaatlerin konu ve kurbanları olmaya devam ediyor. Belki inanma derecesi eskiden olduğundan daha düşük; fakat, hemen hepimizin, öğrenim ve eğitim düzeyimize bakmaksızın, bazı tutkularımız, alışkanlıklarımız hâlâ sürüyor. Kahve falını eğlenceli, hele doktora tezimizin kabul edileceğini müjdeliyorsa, rahatlatıcı buluyoruz. Burcumuza ek olarak, çoğumuzun bir şans sayımız, uğurlu günümüz, arabamızda (süs olduğunu iddia etsek de) nazar boncuğumuz, maskotumuz, uğur paramız, belki iç cebimizde bir muskamız olabiliyor. Sabahleyin gelen ilk müşterimizin verisiyeci olmasına, dün aldığı malı geri verip bedelini istemesine bozuluyoruz. Bütün bunlar zararsız, eğlendirici, hattâ huzur verici alışkanlıklar olarak hoşgörülebilir. Ama hepsi bilim dışı.

Bilim ve "Bilimsi"

Bilimin dışında kalan teorilere, açıklamalara, iddialara yöneltilebilecek bütün itirazlara karşı bu çevrelerce takınılan tavır ve oluşturulan tipik savunma şekilleri, daima bilimsel izlenimi veren, hattâ bilimin henüz bilinme-

yen ama ileride keşfedilecek hayâlî teorilerine dayalıymış gibi satılan ifadelerle dile getirilir: Madem ki bilim henüz son sözünü söylememiştir, o halde böyle bir ihtimal olmadığını kim iddia edebilir? Bilimsizliğin savunucuları, inanılır, tarafsız şekilde tekrarlanabilir deneyler, gerçek ve tekrarlanabilir gözlemler konusunda da hazırlıklıdır: Amaçlarına gönüllü olarak destek verenler dışında, kendi araştırmacıları, yayın organları, medyaları, senaristleri, organizatörleri vardır. Bilimsel yerine "bilimsi" olmanın, yani bilimsel gibi görünme ve sunulmanın sayısız yolları bulunmuştur; ve bunlar kitlelere şaşılacak derecede inandırıcı gelmekte, peşlerinde fanatik gruplar oluşturma gücü taşıyabilmektedir. Sosyal ağırlıklı ifadelerde sıklıkla başvurulan "...düşünülemez.", "Herkesçe bilinmektedir ki...", "...açıktır." türünden kalıplar aslında, rasyonel olma makyajı altında, konunun inandırıcılığında eksikliği duyulan otorite ihtiyacını dile getirir. Matematikçinin "Kolayca gösterilebilir ki..." diye başlayan ifadesi ile, sosyal düşünürün "Geçmişte daima olduğu gibi burada da..." sözlerine dayalı iddiaları arasındaki sağlamlık farkını algılayabilmek pek kolay değildir. Birincisinde, üzerinizde hiçbir otorite hissetmeden, isterseniz siz de "kolayca" görebilirsiniz söylenenin doğru olup olmadığını. İkincisindeyse, önce tarih, sonra sözün sahibi önünde, iddiayı kabul etmeye borçluluk duyarsınız, duymanız beklenir; ne siz tersini ispat edebilirsiniz, ne de sahibi iddiasının doğruluğunu.

Gerçekten bilimsel olmanın ise bir tek amacı var: gerçeği söyleyebilmek; ve bir tek yolu var: gerçek bilimsel yöntemi kullanmak. Bu bakımdan bilim, en ortodoks, en otoriter, en katı dinden çok daha ortodoks, otoriter, ve acımasız görünebilir. Ama bilim, iradesini kişiler üzerinde değil, daima kendi üzerinde gösterir, uygular. Kişiyi

otoritesi altında tutan bilim veya bilimadamı değil, nasıl çalıştığını anlamaya uğraştığı doğa, ve onun değişmez olduğuna inandığı kanunlarıdır. Nasreddin Hoca'yı kestiği dalla birlikte düşüren, kehaneti yapan komşusu değil, yerçekimiydi. Bilim, sistemine uymayan teorileri, modelleri reddederken, bilimsel yöntemlere uygun olarak yapılan yeni saldırılara kucak açmaktan da çekinmiyor; eğer saldırı bugünkü sistemine uygun bir değer taşıyor, yeni bir açıklama getiriyorsa kabul ediyor. Böylece, "yarınki" sistemi daima bugünkünden farklı olacak; ama daha fazla gerçeği daha doğru, daha hassas, daha anlaşılır şekilde açıklayabilecek. Tabii bu inanca sahip olabilmek için insanın, doğa kanunlarının değişmeyeceğine de inanması gerekir.

Bilim Kristali

Benzetmeler fikirleri açıklamada yararlı olabilir; zorlanmamak şartıyla. Aksi hâlde talihsiz yanlışlara da sürükleyebilir. Bunu unutmadan, bilimin, bir kristalin oluşup büyümesine benzer şekilde geliştiğini düşünmek pek de yanlış olmaz. Eğer elinizde çamurlu, bulanık bir tuzlu su varsa, sofralık kalitede, hattâ çok daha saf tuz elde etmeniz mümkün. Önce suyun fazlasını buharlaştırarak, karışımı tuza doymuş hâle getirirsiniz; sonra içine birkaç küçük tuz kristali atıp sabırla beklersiniz. Ektiğiniz "tohum" kristallerin, ve bu arada kendiliğinden oluşan yeni kristallerin, yavaş yavaş büyüyerek birleştiklerini, kristal yapılı bir tuz kitlesi meydana geldiğini göreceksiniz. Yeni saf yapı, suyu, çamuru, bulanıklığa neden olan canlı, cansız maddeleri dışlayacak, ancak tuzu, ve

onu da çok belirgin kristal geometrisine uygun olarak, kabul edecektir. Başlangıçta ekilenlerle daha sonra kendiliğinden oluşan, ayrı kristal tohumları, büyüdükçe yakınlaşarak, birbirleriyle temasa geçmek zorundadır. Bunların hepsinin kristal yapıları tıpatıp aynıdır; ancak, bu yapıların referans konumları ve yönelleri farklı olduğu, ve aralarına bazen bulanıklığı yaratan yabancı maddeler girdiği için, toplam bileşik kristalin yapısını oluşturan dokuda kaymalar, uyuşmazlıklar ve yön değiştirmeler görülür. Ortaya çıkan kristal tuz kitlesi saydam olmayan, heterojen bir cisimdir; optik bir değer taşımaz. Ama isterseniz, doğanın sabırlılığını taklitte, çok titiz, hassas, yavaş bir yol izleyerek, yön ve boyutları bir ucundan ötekine hiç değişmeyen tek bir kristal, optik olarak mükemmel, saydam bir monokristal elde edebilirsiniz.

Ortaya çıkma ve gelişme süreçlerinde, bilimle kristal arasında bazı benzerlikler kolayca kurulabilir. İlkel insanın düşüncesindeki karışık yapıda - bir kısmı zamanla yavaş yavaş bilimi oluşturacak olsa da - ilkel, saflığı bozan, bulanıklığa neden olan şeyler çok zengin: İnsanın düşünmeye ve konuşmaya başladığından beri öğrendiği, kurup icadettiği, geliştirdiği; doğru ve yanlış bütün bilgiler, yöntemler, saf veya bâtil inançlar, rivâyetler, masallar, mitler... Aralarında tuz, yani bilim molekülleri de var. Ama, suyun buharlaşmasının gerektiği gibi, "akıl"ın gelişmesi gerekli. Akıl geliştikçe, doğru bilgi (bilim?) moleküllerinin sayısı da hızla artacak (burada kristal deneyindeki toplam tuz miktarının sabit kalmasıyla bir paralellik yok; ama "akıllı" iseniz, verimi artırmak üzere, su buharlaşırken bir yandan da karışım biraz daha az kirli, çok tuzlu su kattığınızı düşünerek, benzerliği sürdürebilirsiniz). Doğru bilgi (tuz) derişikliği kritik bir düzeye erişirken, Euclid, Archimedes, Galilei, Newton... gibi "tohum ekiciler" in ortaya çıktığını düşünün; ve pek çok da, kendiliğinden oluşan irili-ufaklı yeni bilgi tohumlarının ve ekicilerinin... Önce ayrı olan

kristaller büyüyerek birbirlerine dokundukları zaman ortaya çıkan "arakesit"lerde, cansız tuz kristalleri önemli bir tepki veremezken, bilim kristallerinde bu böyle olmuyor. Benzerliği burada da zorlayan insan aklı, bu sefer de farklı kristalleri birbirine ayarlayıp uydurarak, bir monokristal ele geçirmeyi kendine yeni amaç ediniyor. Elindeki pek de kötü olmayan kristal, yani heterojen bilim yapısı, henüz mükemmel değil. Ama asıl amacı, onun içinden bakarak Evren'i anlayıp kavrayabilmek. Bunun içinse, "optik mükemmellikte", üniter yapıda, monolitik bir bilim sistemine gerek olduğu inancında. Bunun mümkün olup olamayacağını henüz bilmese de, sadece erişme ihtimali peşine düşmek için ona yetiyor.

Suyu Bulandıran

Şimdi biraz da karışımın bulanık içeriğine dönelim. Her ne kadar bilim kristali büyüyüp gelişiyor olsa da, yapısına giremeyen, dışlanan öteki bileşen varlığını korumaya devam ediyor. Tuz örneğinde bunu, madde miktarının korunumu sağlıyor, ama bilim örneğinde böyle bir zorunluluk yok. Yalnız Türkiye'de değil, bilimi üretmenin ve kullanmanın ön saflarında yol alan ülkelerde de, bilim cahilliği ciddi kaygılar doğuran ölçülerde sürüp gitmekte. Öte yandan her ülkede, bilim dışı propagandalar üzerinde yapılandırılmış, sonuçları trajik olabilen krizler yaşanmaya devam edebiliyor. Geniş kitleleri kandırabilen toplu intihar, şifa, büyü, cin, banker senaryoları, bütün geçmiş acı deneyimlere rağmen, hâlâ pazar gücünü koruyor. Gerçek bilime karşı duyulan, bazan düşmanlık derecesine varan rahatsızlığın azaldığı da söylenebilir. Neden?

Nasıl oluyor da bilim, insanların düşünce ve inançlarının bilime uymayan yanlarını -

çoğu zaman onları ciddi şekilde ilham kaynağı olarak kullanmış, kullanıyor olsa da - temizleyip, düzeltmiyor? Onlardan kurtulamıyor? Kristal benzetmesinde bu sorunun karşılığı, yani tuzlu karışımdaki canlı, cansız, bulanık, berrak bütün öteki maddelerden kurtulma, ya hepsinin sofraya dönüşmesi veya yokolması gibi siyacı bir hayâl. Terside sorulabilir: Niçin bilim çevreleri her şeyi, ancak kendilerinin inandığı, geçerli saydığı yollarla açıklamaktan vazgeçip, onun yerine, bulanık da olsa, bir inançlar, mitler kompostosuna, daha iyisi evrensel bir inanç sistemine sığınmıyorlar? Bunun da karşılığı, tuzun kristalleşmekten vazgeçip eriyerek bulanık karışıma geri dönmesi (bulanıklığın da evrensel bir berraklığa kavuşması dileğiyle!); yani bir ters süreç...

Fiziksel olarak siyacı hayâlin gerçekleşmesi mümkün değil. Ama, kristalleşme sürecini tersine çevirmek mümkün. Benzer şekilde, insanın evriminin, zekâ ve aklını Homo erectus düzeyine geri götüreceği yönde gelişmesi gibi, hiç beklenmeyen, ama belki de mümkün olabilecek bir şey. Eğer bunu bekleyebiliyorsak, yeni Homo erectus'un, şartlar elverdiği takdirde tekrar bir önceki Newton ve Einstein'ların eşdeğerlerini doğuracağını da bekleyebiliriz. O zaman ne olurdu dersiniz? Benzerliğimiz hâlâ geçerliyse, tıpkı başka bulanık karışımlara başka

tuz taneçikleri ektiğimizde ne olacaksa o tabii: Kristal yapısı şimdi oluşmakta olanla aynı, yeni bir saydam, monolitik bilim... Ve onu çevreleyen, bulanık, ama başka bir bilim dışı.

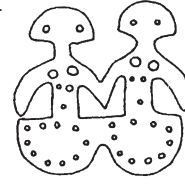
Bilimin, onun dışındaki fikir ortamına dokunduğu arakesitin iki yanında saf tutan taraftarların, birbirlerini gülünç, acıklı, bazan da ciddi şekilde hırpaladıkları görülen anlaşmazlık ve uyumsuzluk-

lar, genellikle, otoritelerinin zayıflamakta olduğunu düşünen (böyle düşünmekte de haklı olan) bilim dışı güç odakları ve ona tâbi olan çevrelerce başlatılmıştır. Hayli geniş kapsamlı olan yeni bir teorinin, hıristiyan inancıyla arakesiti üzerindeki bir tek noktada, maymun-insan çekişmesini ateşlemeye yetmekle kalmamış, bugün dahi yakıt sağlamayı sürdürmektedir. Tartışılan ne olursa olsun, tartışmaların her iki yanı da kendince haklıdır: "Bilim kutsal kitabı veya inancı inkâr etmektedir; bu onun haddi değildir. Üstelik, yapılan açıklamalar da yanlış ve kabuller kutsal kitaba dayandırılmamıştır." Veya: "Hazret-i İsa'nın varoluşunu anlayabiliyoruz; ama Hazret-i Âdem'i de açıklamamız gerekiyor."

Nasıl Bir Diyalog?

Aslında her iki tarafın da inandıkları sistemler tuz kristali ve onu çevreleyen sıvı karışım kadar birbirinden ayrı, örtüşmez olduğu halde, bunların aynı şey olduğuna karşı tarafı ikna etmekten vazgeçemedikleri belli. Ciddî bilim çevresinin çekirdeğini oluşturan azınlık, zorla ikna etmenin çözüm getiremeyeceğini daha önce anlamış olmalı ki, bu konularda umursamaz görünüyor. Yeni sataşmaları artık üstüne alınmıyor. UFO, parapsikoloji, telekinezi, Van Gölü Canavarı, biyoenerjik tedâvi gibi, medyanın büyük ilgi ve yakınlık gösterdiği, sosyal çoğunluğu heyecandıran terim, konu ve açıklamalar çoktanberi ilgisini çekmiyor. Görsel medyada belli nedenlerle kolayca kendine yer yaratabilen yeni bir tartışma, yeni bir açık oturum ise, bekleneceği gibi, demagojiye, sağır diyaloga dönüşüyor. Her iki taraf da, ortak bir iletişim diline, kuralına, anlayışına sahip olmadıklarının, olamayacaklarının farkında değiller.

Çok kısa bir ifadeyle; inanç sadece vardır; inancı sorgulamaya, ispata ihtiyaç duyulmaz, duyulmamalıdır. İnanç kendini inkâr edemez, etmemelidir. İspat ihtiyacı, ister kendini, ister başkasını ikna için olsun, ihtiyacı duyan kişide inancın zayıflamaya, sarsılmaya başladığına işarettir. Tabii burada bilimsel ispata kastediyoruz. Yoksa, her

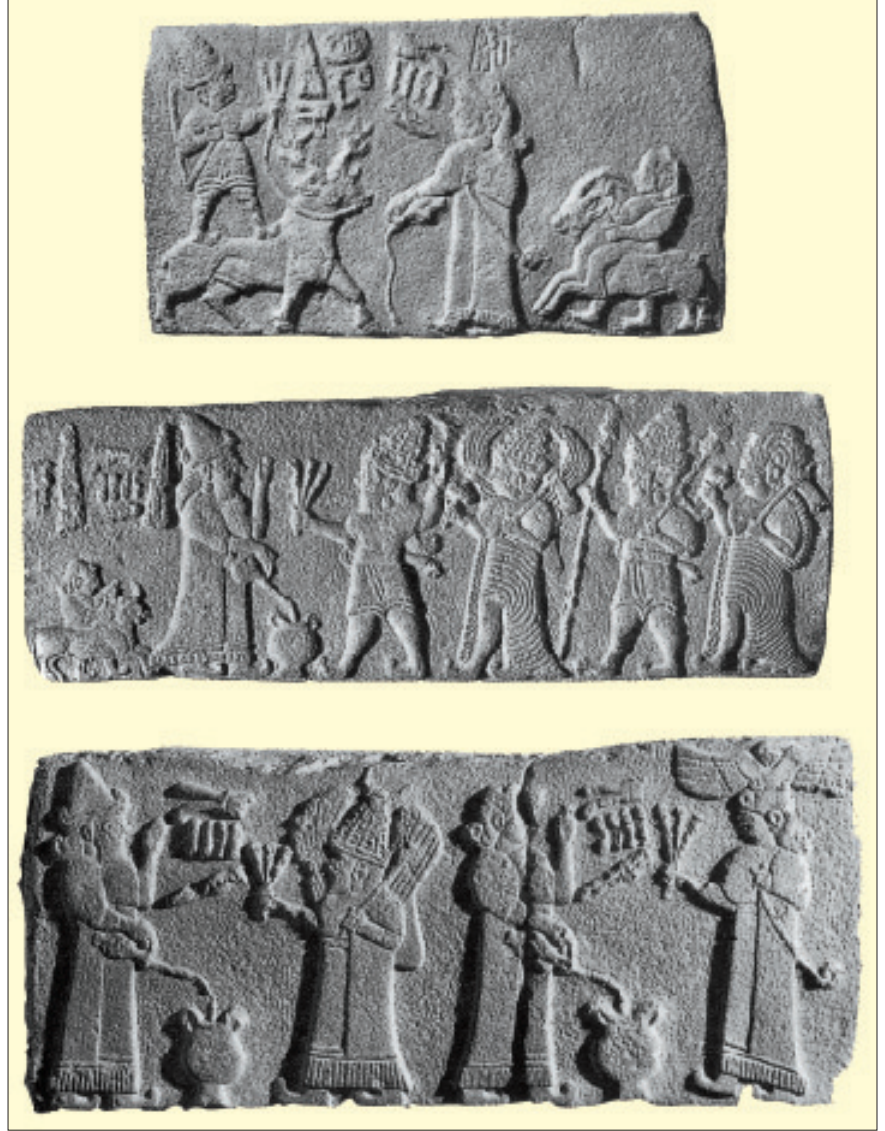

inancın, mitolojide sıkça görüldüğü gibi, kendi sistemini oluştururken kullandığı mantığa dayalı ispat ve çıkarımlar yeterince doyurucudur. Bilime rağbet etmeyi de bir inanç, bilim inancısı, olarak tanımlarsak, bu inançta ispat temel ihtiyaçtır. Bilim zaten doğal olarak kendi kendini sürekli sorgulamakla yükümlüdür. Bilim inancısı, bilim kendini ispat edebildiği için vardır; sarsılmaz şekilde vardır.

Temelde uyuşmayan değişik inançların aynı kişide birbirlerini dışlamaları beklenirse de, çok katı olarak yaşadığı bir dinî inançla çatışmadığı sürece, bir insanın birden fazla inanca sahip olabildiğini gösteren örnekler çoktur. Bir bilim adamı Budist de olabilir, aynı zamanda fala da inanabilir, uğurlu sayısı da vardır. Belki de bazı başka inançları onu ilaç almaktan, et yemekten, kürtaç olmaktan alakoymaktadır. Bütün bunları normal karşılamak mümkün mü? Toplumda pek çok ve değişik yönlü olarak, hem bilim yanlısı hem de karşıtı insan bulunuyor olması, aynı kişide hem bilim hem de bilim dışına inanmanın görülebilmesi çelişki mi?

İçimizdeki Homo Erectus

Bunu anlayabilmek için, insanlığın tarihinde bir milyon yıl geriye gidelim. Bu tarihte Homo erectus Afrika'dan dışarıya daha yeni adım atmıştı. Hayvansı seslerini modüle ederek ilk kelimelerini ağızdan dökebilmesi için 900 binyıl kadar geçmiş. Ondandır 60-70 binyıl daha sonra, yani günümüzden 30 000-40 000 yıl önce, gördüklerini kayalara, mağara duvarlarına çizmeyi başarmış; neredeyse bir o kadar zaman daha geçtikten sonra, 5000 yıl kadar önce, çizdiği resimlerin iletişime de yarayabileceğini düşünüp, onları yazıya dönüştürmüştü; bu arada tekerleği icad etmiş. İlk bilim kristalciklerinin ve tek tanrı düşüncesinin yaşı 30-40 yüzyıl kadar; yani bir milyon yılın sâdece binde üçü-dördü. Galilei'yi, Newton'u bunlardan çok daha sonra, ancak dün denebilecek birkaç yüzyıl önce doğurmuş; sancılı endüstri-toplum ve dünya savaşı dertlerini daha yeni tanımış. Bir bireyin kısacık ömrü içine, ne olduğunu anlayamadan, rad-

Sulumeli kurban ettiği boğaların kanını Gök Tanrısı'na sunuyor. Aslantepe Kent Duvarı Kabartmaları.

yoyu, atom bombasını, bilgisayarı, ve Cassini'yi peşpeşe sıdırmak zorunda kalmış.

Son yüzyılı, bilim dışının hâlâ geniş çevrelerde revaçta olmasına rağmen, geçmiş onbin yüzyıldan ayrı tutsak bile, geride bıraktığımız dokuzyüzdoksan dokuz bin dokuzyüz yıllık sürede (% 99.99) doğa üstü güçler, hayaletler, kötü ve iyi ruhlar, tanrılar, putlarla uğraşmak zorunda kalmışız; bazılarının gazabına karşı çâreler aramış, adak adamış, kurbanlar vermiş, büyüler yapmışız. Hâlâ da yapmaktayız. Bilimsel-bilim dışı ayırımının bile ne olduğunu bilmezken, bütün bunlar, biraz daha uzun vâdeli huzur sağlamak ümidiyle başvurabileceğimiz sığınak ve araçlar olarak, inançlar dünyamızı oluşturmuş. Görüp, duyup, etkisi altında olduğumuz halde anlayamamak,

kavrayamamak; ama korktuğumuz, hayranlık duyduğumuz "güç"e boyun eğerek, kendimizi ona beğendirerek gazabından kurtulma yolları icad etmek... Bütün bunları hayatta kalabilmek için yapmışız; bilim kristallerinin oluşmasını, gelişmesini bekleyemedik. Hemen ve kolayca sonuç verecek çârelere, inançlara ihtiyacımız vardı, ve onları yeri geldikçe icad ettik. Bizi ne gibi gerçek belâların, felâketlerin, ve güzelliklerin beklediğini, bekleyebileceğini, fala, "kitap"lara başvurmadan kestirmeye daha yeni başladık. Karşı önlemleri, adak harcamadan, rasyonel düşünceyle bulmayı ve bunları uygulamayı yeni yeni becerebiliyoruz. Başardıklarımızın sarhoşluğuyla düşüğümüz hâtâlar bize sınırlarımızı öğretiyor; ama teknolojimiz hâlâ bulanık beyinlerin yönetiminden (daha doğru-

su, yönetim bulanık beyinlerden) kurtulmayı başaramadı.

İnançlar sistemi gen haritamızda neredeyse bir milyon yıl boyunca yavaş yavaş oluşup belli bir yapıya erişmiş. İyi-kötü başarılı olduğu da ortada; aksi halde bugün varolmazdık. Böyle bir bilim dışı inançlar olgusunun, bilimin emeklemeye başladığı birkaç yüz yıl öncesinden bugüne -hele hele bilim çağı diyebileceğimiz son yarım veya bir yüzyıl içerisinde- doğal bir evrimle geniş çapta başkalaşmasını beklemek, bilimin öğrettiklerine inanmamak olurdu. Geçirdiği evrimin yüzde 99'undan fazlasında, bilim dışının hâkim olduğu inançlar karmaşasına ihtiyaç duymuş ve onunla gelişmiş olan insanın, bunları barındırmaya direnç gösterecek, reddedecek bir doğal yapıya hemen kavuşabilmesi mümkün değil. Bilinmeyene hemen ve en az beyin zahmetiyle cevap bulma, çâre yaratma ihtiyacı bilim dışını câzip kılmaya devam edecek. Bilim dışına başvurma ihtiyacı doğamızda var.

Burada, bilim dışının sanat dünyasındaki etkisinden söz etmemek büyük haksızlık olur. Sanat adı altında toplanabilen bütün insan ürünleri üzerinde bilim dışının oynadığı, inanılmaz derecede güçlü rolün, sanatçıya sağladığı yaratıcılık potansiyelinin, lâıyk olduğu ölçüde vurgulanması gerekir. Sürrealist dünyalar, kurgular, ve bilimötesi çağrışımlar zihin ve algılama sistemlerimize yatkın olmasaydı, Dali, Kafka, Cage, ve diğerleri varolabilir miydi? Şiire, bugünkü müziğe erişebilir miydik? Muhteşem katedraller, tapınaklar, kral mezarları, camiler gibi mimarlık eserlerini aynı zamanda sanat şaheserleri yapan, taşıdıkları resim, heykel, yazı ve dekorasyonlardır; ve bütün bunlar büyük ağırlıkla bilim dışı ve ötesi mesajlar içerir. Modern sanat, bilimi ve onun sayesinde gerçekleşebilen ürün ve fikirleri istediği ölçüde kullanılabilir, kullanmaktadır da. Ama, elde edeceği eserin sanat değerine erişebilmesi için, onları bilimle açıklanamayan bazı düşünce ve duygularla, inançlarla kurgular ve düzenler. Bir eserin estetik değeri, beynimize, henüz keşfedilmemiş, olağanüstüyü, doğaüstüyü keşfedebilme imkânı tanıdığı, ve bunu başarıyla sergileyebildiği ölçüde yükselir. Bu ise, güncel bilimin dışına çıkmayı ka-

Asummpta Corpuscularina Lapislazulina, Salvador Dali, 1952,

çınılmaz kılar. Bilimin de, adım atabilmek için muhtaç olduğu esini, hayâl gücünü çoğu zaman bilim dışının zengin kolleksiyonundan aldığını unutmamak gerek.

Fakat, modern insan beyninin artık, sanatın, estetik ve ruhsal ihtiyaçlarının nerede bitmesi gerektiğini, nerede gerçeğe uyanmanın akılcı bir davranış olacağını kestirecek bir düzeye erişmiş olmasını beklemekteyiz. Bilim dışı inançlarını, günlük hayatının dayanılması güç dalgalanmaları üzerinde bir taşıyıcı motif, gerektiğinde sığınak olarak koruyup, doğru ve kaçınılmaz yeri geldiğinde bunları temel ihtiyaç olmaktan çıkarabilmesi gerekiyor. İnançları adına bilimden hesap sormak yerine, inançları yanına bilime de inabilmeyi yerleştirmesi mümkün ola-

caksa, bu ancak kalıtsal içgüdülerine karşı aklını kullanarak, diğer bir deyişle, ancak bilime başvurarak olabilir. Böyle bir temel davranış değişikliğine karar verebilmek için bilime inanmak, bilime inanmak için onu anlamak, anlamak için öğrenmek, öğrenmek için çaba sarfetmek, bunun içinse yine inanmak gerekir. Bilime duyduğumuz ilginin, inançlarımıza uymadığı için bizi rahatsız etmesine gerek yok; bu ilginin inançları zayıflatacağından, veya inancın bilimi etkileyeceğinden endişe etmek de yersiz. İnsanın düşüncesinde ayrık olması, ayrık tutulması gereken bu iki "evren"in, birbirini sorgulamasına, zedelemesine izin verilmemesine, aynı beyinde yaşayabildiğini gösteren pek çok örnek var. Zamanla, irademiz dışında, birinin diğerini sorgulayarak zayıflatıp ikinci plana geriletmesi, önemsizleştirilmesi de doğal karşılanmalı. Bunu önlemenin mümkün olduğunu sanmak, düşünmemenin mümkün olduğunu sanmakla özdeşdir. Düşündükçe değişmek... Böyle bir durumun zihinsel gelişmemizin doğal bir sonucu olduğunu, rahatsızlık duymadan, kolayca kabul edemez miyiz?

Kolaylık konusunda genlerimiz maalesef bize bu son durumda pek yardımcı değil. Ama, kurnazca örgülenmiş özel pazarların sunduğu, hazır, çekici, kandırıcı formül ve kalıpları kabul etmemize çok yatkın. Aklımızı kullanmak için emek vermeye sabrımız ve imkânımız, veya yeteneğimiz yoksa, bilim bize her zaman kapalı kalacak. Kapının anahtarı beynimizin gri renkte özel bir bölgesinde. Erişebilecek miyiz acaba?

Suha Selamoğlu
Resimleyen: Yiğit Özgür

